

BİLİM İLETİŞİMDE TERMİNOLOJİ SORUNLARI ve ARKEOGENETİK

İçindekiler

1. Birinci Bölüm: Balkanlar Üzerine yapılmış bir Arkeogenetik yayın incelemesi	2
1.1. Giriş: Arkeogenetiğin bilim iletişimindeki risk faktörleri ve kişisel motivasyonlarım	2
1.2. Makalenin yöntemsel yaklaşımı	3
1.2.1. DNA Ekstraksiyonu ve Sekanslama	3
1.2.2. Analiz Yöntemleri	4
1.2.3. Tamamlayıcı Analizler	4
1.3. Terminolojik Yaklaşım ve Sınırlamalar.....	5
1.3.1. Kısıtlamalar	5
1.4. Temel bulgular ve yorumları.....	5
1.4.1 Kronoloji:	5
1.4.2 Roma döneminde bölgenin demografik dinamikleri	6
1.4.3 Geç Antik Çağ'daki dönüşüm	6
1.4.4 Slav göçleri: Karmaşık bir süreç	7
1.5. Bilim iletişiminin eleştirel analizi	7
Terminolojik Problemler	7
1.6. Makaleyi Değerlendirmeyi Bitirirken Bir Özet.....	8
2. İkinci Bölüm: Türkiye'den uç örnekler eşliğinde Bilim İletişimi Sorunları ve Biraz da Genel Teori.....	10
2.1. Gen Laboratuvarından Kimlik Devşirmek	10
2.2. Dil Değişimi Dinamiklerinin Somutlaştırılması	13
2.3. Bir Analoji: Hardware ve Software	14
2.4. Paradoksal Etki	15
2.5. Kafa Karışıklığını Besleyen Sistemsel Altyapı	16
2.6. Öz Deneyimleme Üzerinden Empati	18
2.7. Psiko- Sosyal Durumlar	19

2.8. Ukrayna Örneği: Saf Irkçılık.....	21
2.9. İsim Faktörü, Arayışlar	21
1.10. Irkçılık ve Psikopatoloji	22
3. Bitirirken	23
Literatür ve İnternet Kaynakları	25

1. Birinci Bölüm: Balkanlar Üzerine yapılmış bir Arkeogenetik yayın incelemesi

1.1. Giriş: Arkeogenetiğin bilim iletişimindeki risk faktörleri ve kişisel motivasyonlarım

Arkeogenetiğin bulgularını halka aktarmak azami bir dikkat gerektirir. Bunun sebebi Arkeogenetiğin Genetik, arkeoloji ve tarihin kesişimin alanında çalışması ve bu alanın kimlik, köken ve aidiyetle ilgili toplumsal olarak hassas konuları ve soruları sürekli beraberinde getiriyor olmasıdır.

Bu çalışma "A Genetic History of the Balkans from Roman Frontier to Slavic Migrations¹" başlıklı 2023 yılında Cell dergisinde yayınlanan bir makaleyi özellikle terminolojik sorunlar bağlamında, yanlış anlamaları ve politik araçsallaştırmaları önlemeye yönelik olasılıkları ortaya koymak amacıyla incelemeyi hedeflemektedir.

Çalışmaya Köln üniversitesi Arkeoloji bölümündeki Bilim İletişimi'yle ilgili bir Seminer dolayısıyla Almanca olarak başladım. O yazıyı yazarken konunun Türkiye bağlamında ele alınmasının gerekliliğini hissettim. Bu şekilde makale inceleme kısmını ilk bölüm ve Türkiye'deki bilim iletişimi sorunlarını ve bunlara ilişkin düşüncelerimi de ilave bir bölüm olarak ele alıp yazıyı genişletmeye karar verdim. Almanca yazı üniversiteye teslim edildiği için burada daha özgürce ve daha bir cüretkâr olarak konuyu ele alabilirim. Bu şekilde Almanca yazıyı da bir şekilde yeniden yazmış olacağım.

¹ Roma Sınırından Slav Göçlerine: Balkanların Genetik Tarihi

Balkan bölgesi tarihsel olarak çok sayıda göçle şekillenmiş, farklı dil ve dinlere ev sahipliği yapmış ve etnik açıdan çalkantılı bir geçmişe sahiptir. Ve bu özelliklerinden dolayı da o bölgeyi inceleyen bir makaleyi ele almak istedim.

DNA analizleri üzerinden göç hareketleri ve demografik değişimler hakkında değerli veriler sağlayan bu makaleyi seçmemdeki diğer bir etken ise Makalenin başlığında geçen “Slavic migrations” terimidir. Bir dil ailesini temsil eden Slav kelimesinin Arkeogenetik makalesinin başlığına taşınmasının arka planına bakmak gerektiğini düşündüm. Çünkü bu seçimin, başlığa bakan kişinin zihninde ilk olarak genetik ve dilsel, kültürel kategoriler arasında doğrudan bağlar kuran bir çağrışıma yol açma ihtimali büyüktür.

1.2. Makalenin yöntemsel yaklaşımı

73 kişilik oldukça uzun bir liste oluşturan ve çok çeşitli ülkelerden uluslararası ve interdisipliner araştırmacılardan oluşan araştırma ekibi (Olalde et al. 2023, s. 5472, 5473) çalışmalarında arkeogenetiğin en güncel yöntemlerini kullanmış. Temel yöntem Arkeolojik kemik buluntularından DNA örnekleri alınması ve bunların modern referans popülasyon veri tabanlarıyla karşılaştırılması şeklindedir.

1.2.1. DNA Ekstraksiyonu ve Sekanslama²

Çalışmada, Hırvatistan, Sırbistan ve komşu bölgelerdeki 20 arkeolojik siteden, milattan sonraki ilk binyıla tarihlenen 146 antik birey örneklenmiştir. DNA, diş ve kemiklerden ve özellikle de temporal kemik (cochlea) bölgesinden elde edilmiştir. Örnekler, yaklaşık 1.23 milyon veya 1.43 milyon tek nükleotid polimorfizmi (SNP) hedefleyen 1240k ve Twist panelleriyle³ zenginleştirilerek genom çapında veriye dönüştürülmüştür.

Bu örneklerden 136’sı, yeterli kapsama sahip genom verisi sağlamıştır. Daha sonra 20.000 SNP altı ya da kontaminasyon göstergesi bulunan 13 birey analiz dışında bırakılmış, buna karşılık

² DNA İzolasyonu ve Dizileme

³ Twist panelleri, Twist Bioscience tarafından geliştirilen ve ~1.35–1.43 milyon SNP’yi hedefleyen çözelti içi hibritizasyon yakalama panelleridir; antik örneklerde insan DNA’sını seçici olarak zenginleştirir. Antik DNA gibi insan DNA’sının çok az ve dağınık olduğu örneklerde, veri tabanındaki insan kökenli parçaları seçici olarak “yakalamak” ve tam genom yerine, nüfus genetiği için bilgilendirici belirli SNP’lerde kapsama derinliği elde etmektir. Böylece PCA, f-istatistikleri, qpAdm gibi analizler için yeterli “genom çapında SNP verisi” sağlanır, Mitokondri/Y-kromozom haplogrupları gibi çıkarımlar yapılabilir. Bu yöntem sıradan “shotgun” dizilemeye kıyasla maliyet ve veri verimliliği ciddi biçimde iyileşir. Twist için STAR Methods’ta 1,352,535 (≈1.35M) SNP raporlanır. Analizler 1240k ve Twist’in ortak 1,233,013 SNP’siyle yürütülmüştür.

önceki çalışmalardan 15 birey eklenmiştir. Böylece nihai analiz seti 138 antik Balkan bireyinden oluşmuştur.

Ek olarak, 37 günümüz Sırp bireyine ait genom verisi ve 38 yeni radyokarbon tarihi de çalışmaya dahil edilmiştir (Olalde et al., 2023, s. 5474–5482).**2.2.**

1.2.2. Analiz Yöntemleri

Antik bireylerin genetik kökenlerini belirlemek için çok katmanlı bir analiz yolu izlenmiştir.

Öncelikle Temel Bileşen Analizi (PCA)⁴ uygulanmış; 138 antik Balkan bireyi, eksenleri 1.036 günümüz Batı Avrasya bireyine dayanan bir referans veri setine yansıtılarak genetik yakınlıkları görselleştirilmiştir. Ayrıca, farklı dönem ve bölgelerden antik bireyler de karşılaştırma amacıyla analize dahil edilmiştir.

Her bireyin soy bileşimini ayrıntılı biçimde hesaplamak için qpAdm yöntemi kullanılmış; Balkan Demir Çağı toplulukları yerel kaynak popülasyon, Anadolu, Doğu Akdeniz, Orta/Kuzey Avrupa ve Doğu Avrupa toplulukları ise göçmen kaynak bölgeleri olarak modellenmiştir (Olalde et al., 2023, s. 5474–5476).**2.3.**

1.2.3. Tamamlayıcı Analizler

Genetik bulguları desteklemek üzere mitokondriyal DNA ve Y-kromozom haplogrupları incelenmiş, böylece bireylerin anne ve baba soy hatları belirlenmiştir. Akrabalık ilişkileri, aynı mezar ya da nekropol içinde gömülü bireyler arasında test edilerek bazı yakın akraba örnekleri tespit edilmiştir. Ayrıca, diş köklerinden elde edilen kararlı izotop verileri, bireylerin beslenme alışkanlıkları ve olası coğrafi kökenleri hakkında bilgiler sunmuştur.

Bu tamamlayıcı veriler, Roma İmparatorluk döneminden başlayarak Erken Orta Çağ'daki Slav göçlerine kadar uzanan süreçteki demografik değişimleri çok yönlü biçimde ortaya koymuştur (Olalde et al. 2023, s. 5474 ve devamı).

⁴ Antik örnekler, düşük kapsama bağlı önyargıyı azaltmak için günümüz bireylerinden hesaplanan PCA eksenlerine projeksiyonla yerleştirilmiştir. PCA, EIGENSOFT/smartpca (v7.2.1) ile günümüz Batı Avrasyalılarından hesaplanmış; antik örnekler tsqproject:YES ve shrinkmode:YES ile projekte edilmiştir. Karşılaştırılabilirlik için 1240k ile Twist'in ortak ~1.23M SNP'si ve birey başına tek alel (pseudohaploid) yaklaşımı kullanılmıştır.

1.3. Terminolojik Yaklaşım ve Sınırlamalar

Makalede genetik örüntülerin tarihsel süreçlerle bağlantılandırılmasında görece özenli bir terminoloji kullanılmış. Yazarlar, genetik kökeni ifade etmek için "Eastern European-related ancestry⁵" gibi isabetli terimlere başvurmuş, ancak başlık ve yazının bazı başka bölümlerde "Slavic migrations" gibi daha doğrudan ve sorunlu ifadelerle de yer verilmiş.

1.3.1. Kısıtlamalar

6. yüzyıl örneğinde olduğu gibi bazı dönemler için alınan örnek büyüklükleri sınırlıdır. Bu durum, özellikle Kuzey/Orta Avrupa kökenli grupların geç dönem varlıklarını ve Slav göçlerinin en erken evrelerini atlayabilir.

Viminacium, Iader, Mursa gibi kentsel yerleşimler kırsal alanlara göre fazlaca temsil edilmektedir. Bu durum, demografinin farklı yerleşim tiplerindeki etkilerinin değerlendirmesinde olası zaafılar ve eksiklikler oluşturmaktadır. (Olalde et al. 2023, s. 5481)

Bunlara ek olarak 1. ve 2. yüzyıllarda yaygın olarak var olan kremasyon uygulaması, en erken dönem için örneklemin yerli nüfusun lehine bir sonuç çıkartılmasına neden olmuş olabileceği düşünülmelidir. (Olalde et al. 2023, s. 5481)

1.4. Temel bulgular ve yorumları

1.4.1 Kronoloji:

Çalışma, Balkan bölgesinden 1000 yılı aşan bir zaman dilimine tarihlenen 146 bireyin DNA'sını inceliyor. Bu dönemde üç ana demografik değişim fazı tespit ediliyor (Olalde et al. 2023, s. 5474).

- 1.–3. Yüzyıllardan elde edilen genetik veriler, tüm Akdeniz bölgesinden çeşitli etkiler taşıyan kozmopolit bir nüfusa işaret ediyor. Bu durum, bölgenin Roma İmparatorluğu'nun askeri sınır bölgesi olarak rolünü gösteriyor ve farklı yerlerden askerlerin bölgeye yerleşmelerini yansıtır.

⁵ Doğu Avrupa ilişkili genetik köken

- 4.–6. Yüzyıllar arası dönemde genetik çeşitlilik artıyor; belgelenmiş farklı grup göçleriyle uyumlu olarak yerel nüfus ile yeni gelen gruplar arasında karmaşık etkileşimler dikkat çekiyor.

- 7.–11. Yüzyıllar arasında ise Modern Slavca konuşan nüfuslarla biyolojik olarak yakından ilişkili yeni bir bileşen belirginleşiyor. Bu bileşen genetik yapının yaklaşık %50–60'ını oluşturuyor ve daha büyük göç hareketlerine işaret ediyor (Olalde et al. 2023, s. 5480).

1.4.2 Roma döneminde bölgenin demografik dinamikleri

Roma'nın siyasi ve kültürel hegemonyasının hâkim olduğu bölgede, İtalya'dan yoğun göç izleri bulunacağı varsayılmış, ama çalışma bambaşka bir sonuç vermiş. İtalya yarımadasından doğrudan gelen insanların izlerinin neredeyse yok olduğunu, İtalya'nın tunç ve demir çağı popülasyonlarında yaygın olan Y-kromozomu haplotipi R1b-U152'nin neredeyse tamamen bulunamamasından anlıyoruz. Beklentilerin aksine yerel demir çağı nüfusu genetik olarak baskın kalmış (Olalde et al. 2023, s. 5477). Yoğun bir romanizasyonun varlığı ve imparatorluğun askeri varlığına rağmen ilginç bir durum bu⁶.

M.S. 1–250 döneminden örneklenen bireylerin yaklaşık üçte biri ağırlıklı olarak Batı Anadolu veya Levant kökenliymiş. Burada cinsiyete bağlı bir örüntü göze çarpıyor. Tamamen Anadolu kökenli on iki yetişkinden yalnızca ikisi kadın ($p = 0,019$)⁷. Anadolu etkisi daha sonra ortadan kalkmamış. Orta çağda bireylerinin genetiğinin ortalama %23'ünü Anadolu kökenliler oluşturmaya devam etmiş (95 % CI = 17–29 %) (Olalde et al. 2023, s. 5477).

1.4.3 Geç Antik Çağ'daki dönüşüm

3. ve 4. yüzyıllardan itibaren göç örüntüleri belirgin şekilde değişmiş. Bu aşamada Merkezi ve Kuzey Avrupa'dan ve Pontik-Kazak bozkırından gelen kökenler ortaya çıkmaya başlamış. Tarihî kaynakların genellikle “Goter” veya “Gepidler”⁸ gibi adlarla andığı bu gruplar için genetik veriler onların daha Balkanlar'a gelmeden önce birbirleriyle karıştıklarını gösteriyor. Bu verilerden çıkartılan sonuç ise bunların bölgeye gelmeden önce çok-etnili konfederasyonlar oluşturdukları şeklinde. (Olalde et al. 2023, s. 5477–5480).

⁶ Bu durum Anadolu ile ne kadar da benziyor. Güncel olan Türk askeri/ siyasi hegemonya ve yerel ve Türk dışı soy kökenlerinin biyolojik çoğunluğu.

⁷ P-değeri (0,019), tamamen Anadolu kökenli yetişkinlerde kadın oranındaki düşüşün şansa bağlanma olasılığıdır.

⁸ Goter” ve “Gepidler” Geç Roma döneminde Orta ve Kuzey Avrupa'dan Balkanlar'a yönelen Germen kökenli topluluklardır.

1.4.4 Slav göçleri: Karmaşık bir süreç

“Slav” olarak adlandırılan göç hareketleri tarihsel olarak 6. yüzyılda başlamış görünse de, makaledeki genetik verilerde bu hareketler özellikle 700 sonrası dönemde açıkça görülüyor. 500–700 arasındaki veri boşluğu, göçlerin erken dönemi üzerine rekonstrüksiyon yapmayı güçleştiriyor. 700 yılından sonrası için incelenen 49 bireyden büyük çoğunluğu Doğu Avrupa’yla ilişkili genetik bileşenler gösteriyor.

Bu göçlerin günümüz Balkan popülasyonları üzerinde kalıcı etkileri olmuş. Bugünkü Balkan nüfuslarında Doğu Avrupa ile ilişkili genetik pay %30–60 arasında değişiyor. Kuzey-Güney doğrultusunda belirgin bir gösterge var. Burada Sırp, Hırvatlar, Bulgarlar ve Rumenler bu bileşenin yaklaşık %50–60’ına sahipken, Yunanistan’da bu oran %30–40’a; Ege adalarında ise %4–20’ye düşüyor. Ancak tam bir nüfus ikamesi gerçekleşmemiş. Yerel demir çağı ve Anadolu kaynaklı kökenler günümüzde de korunmuş durumda (Olalde et al. 2023, s. 5478–5481).

Yazarların vurguladığı önemli bir nokta da bölgede dört farklı dil ailesinden gelen dört dilin konuşuluyor olması (Latince/ Rumence, Slav Dilleri, Arnavutça ve Yunanca). Bu da dil ile genetiğin birebir örtüşmediğini açıkça gösteriyor (Olalde et al. 2023, s. 5481).

Etnik isimlerin kullanılmasında azami özenin gerekliliğini somut gösteren örneklerden birisi ise Kormadin nekropolü. Literatürde “gepid” olarak etnik bir adla sınıflandırılan bu mezarlıkta analiz edilen dört bireyden iki tanesi tamamen yerel demir çağı kökenine sahipken, diğer ikisi karışık genetik profillere sahip. Bu örnek, arkeolojik-kültürel sınıflandırma ile biyolojik köken arasındaki farkı ortaya koyuyor. (Olalde et al. 2023, s. 5477–5478). Konumuz açısından bakıldığında bilim iletişimi açısından merkezi bir mesele.

1.5. Bilim iletişiminin eleştirel analizi

Terminolojik Problemler

“From Roman frontier to Slavic migrations” başlığının bilimsel açıdan sorunlu olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu kullanım genetik ile etno-dilsel kategoriler arasında doğrudan bir bağlantı kurulmasını çağırıyor. “Slav” öncelikle dilsel bir tanımdır — genetik bir tanım değildir. Doğu Avrupa ile ilişkili genetik mirasın “Slav” terimiyle eşleştirilmesi, kimlik inşası ve kültürel dönüşüm süreçlerinin karmaşıklığını göz ardı ediyor.

Yazarlar metinde zaten daha isabetli terimler kullanıyorlar. Örneğin 'Eastern European-related ancestry' makalede birden fazla sefer kullanılmış (Olalde et al. 2023, s. 5478–5480). Buna rağmen genetik ve dilsel düzeyler arasındaki ayrımın, daha açık bir ifadeyle Etnisite oluşumunun, yani Etnogenese'nin biyolojik bir süreç olmadığına daha açık biçimde vurgulanmasının yanlış anlaşılması ve yorumları azaltacağı kanaatindeyim.

Makale yöntemsel olarak oldukça özenli olmasına ve bilim iletişimi açısından önemli standartları karşılamasına rağmen kamuoyunda yanlış okunma riskleri taşımaktadır. Bulgular arkeolojik bağlam içinde yorumlanıyor, sürekli olarak 'admixture' (karışım) vurgulanıyor (Olalde et al. 2023, s. 5478, 5481) ve basitleştirilmiş kimlik atamalarına karşı uyarılar yapılıyor. Buna rağmen bulguların geniş kitlelere aktarımında yapısal risklerin devam etme ihtimali az değil. Makale başlıklarına taşınan etnik çağrışımlı kelimeler Balkanlar gibi politik olarak hassas bölgelerde teritoryal hak iddiaları ve kimlik söylemleri için politik olarak araçsallaştırılabilir ve kullanılabilir. Bu tür sorunların yaşandığı ülkelerde politik angajman sahibi medya kuruluşlarının bazen kötü niyetli de olabilen basitleştirmelerini ihtimal dahilinde tutmanın ve ona göre bir bilim iletişimi stratejisi kurmanın gerekli olduğu kanaatindeyim. Kendim de uzun yıllar böyle bir ülkede, Türkiye'de yaşadığım için bu sorunları yakından tanıyorum. Örneğin "Slavic-speaking migrants account for 30%–60% of the ancestry of Balkan peoples today"⁹ (Olalde et al. 2023, s. 5471) ifadesinin basında "Slavlar önceki nüfusu yerinden etti" gibi indirgenmiş anlatılara dönüştürülmesine ya da keyfe ve amaca göre başka türden yorumlara yol açabileceğini düşünmek gerekiyor. Bu ifadenin etnisitenin biyolojik bir etiketlendirmesi ve kategorilendirilmesi olarak kullanılacağını düşünmek gerçekçidir ve bu tür dilsel tuzaklara karşı dikkatli olunmalıdır.

1.6. Makaleyi Değerlendirmeyi Bitirirken Bir Özet

Başlıkta kullanılan 'Slavic migrations' ifadesi, dilsel ve biyolojik süreçleri doğrudan eşleştiren bir izlenim yaratma riski taşımaktadır. Metin içinde yazarlar 'Eastern European-related ancestry' ile 'Slavca konuşan nüfuslar' arasındaki farkı metodolojik düzeyde açıkça yapmış olsalar da, başlık okuyucuda biyolojik indirgemelere açık bir okuma üretebilir.

Bu sorun yalnızca terminolojik değil, aynı zamanda epistemolojik bir meseledir: genetik veriler, biyolojik atalarla ilgili bilgi sunarken, dil değişimi, kültürel kimlik oluşumu ve tarihsel anlatılar

⁹ Balkan halklarının bugünkü genetik yapısının %30-60'ı Slavca konuşan göçmenlere dayanıyor.

çok daha karmaşık sosyal süreçlerdir. Genetik köken ile dilsel/kültürel kimlik arasındaki ilişki hiçbir zaman bire bir değildir ve her iki düzeyin bağımsız değişkenler olarak ele alınması gerekmektedir.

Demografik Değişimin Çok Katmanlı Yapısı dikkate alınmalıdır. Çalışmanın Bulguları bölgenin nüfus tarihinin basit bir "yerli-göçmen" ikiliği ve karşıtlığıyla anlaşılamayacağını ve her ikisinin de önemli olduğunu göstermektedir. M.S. 1. binyılda bölgede ilki Roma İmparatorluk döneminde, ikincisi geç antik dönemde ve diğeri de Erken orta çağda belgelenen en az üç büyük demografik yayılım yaşamıştır.

Bu çok katlı katmanların her biri farklı sosyal dinamiklerle işlemiş ve birbirleriyle etkileşime girmiştir. Özellikle dikkat çekici olan, Orta/Kuzey Avrupa kökenli gruplarındaki gibi bazı genetik katkıların geçici kaldığı, Doğu Avrupa kökenli gruplarındaki gibi bazılarının ise kalıcı demografik etkiler yarattığıdır (Olalde et al. 2023, s. 5481).

Kormadin mezarlığı bulguları ise kültür ve genetik köken arasındaki ilişkinin ne kadar kaygan olduğunu göstermektedir. Bu uyumsuzluk, tarihsel kaynaklarda "Gotlar", "Gepidler" veya "Slavlar" olarak adlandırılan grupların sabit, homojen biyolojik topluluklar olmadığını, aksine çok-kökenli konfederasyonlar olduğunu belgelemektedir.

Makalenin günümüz Balkan popülasyonlarındaki %30-60 oranındaki "Doğu Avrupa kökenli" genetik katkısı, bölgedeki Slav dillerinin yayılmasıyla ilişkilendirmesi, dil değişiminin yalnızca demografik faktörlerle açıklanamayacağı gerçeğini gölgeleyebilir. Bu konuyu biraz açarak dil değişimlerinin dinamikleri üzerine kafa yorarsak, kabaca toplumların dil değiştirmelerinin, nüfus hareketlerinin yanı sıra örneğin tanımlanabilir aşağıdaki süreçlerle de gerçekleşebileceğini tespit edebiliriz.

- Elit dominasyonu, yani küçük bir yönetici grubun kendi dilini geniş nüfusa dayatması şeklinde
- Prestijli bir dilin ticaret veya yönetim dili olarak benimsenmesi biçiminde sosyal ve ekonomik avantajın çekici bir unsur oluşuyla.
- Yeni bir dinin veya inanç sisteminin o sistemin diliyle birlikte yayılması sonucu Dini/kültürel dönüşüm dolayısıyla.
- Ve kuşaklararası dil kayması sonucu iki dillilik sürecinde bir dilin tercih edilmesiyle.

Kısaca genetik veriler, biyolojik köken hakkında güçlü kanıtlar sunarken, ele alınan bu kökenin hangi zamanlarda hangi dili konuştuğu veya hangi kültürel kimlik dairesine dail olduğu konusunda doğrudan bilgi vermez, veremez. Genetik köken, dil ve kültürel kimlik arasındaki ilişki her zaman bağlamsal, tarihsel ve çok faktörlüdür; bu gerçeğin hem bilimsel metinlerde hem de kamuya yönelik iletişimde sürekli ve güçlü bir biçimde vurgulanması gerekmektedir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde daha da somutlaştırarak geri döneceğim.

Balkanlar son yüzyılların etnik milliyetçiliğin ve kimlik politikalarının en yoğun yaşandığı bölgelerden biridir. Bu bağlamda, genetik bulguların "etnik köken kanıtı" olarak siyasallaştırılma riski son derece yüksektir.

Yazarlar, bulgularını sunarken bu riski minimize etmeye çalışmış olsalar da, başlıkta ve bazı bölümlerde kullanılan "Slavic migrations" medya ve siyasi aktörler tarafından indirgemeci biçimde yorumlanabilir. Özellikle "Slavların gelişi" gibi anlatılar, bölgedeki çağdaş etnik grupların tarihsel meşruiyet iddialarında araştırmalarıdır.

2. İkinci Bölüm: Türkiye’den uç örnekler eşliğinde Bilim İletişimi Sorunları ve Biraz da Genel Teori

2.1. Gen Laboratuvarından Kimlik Devşirmek

Etnik ve ulusal oluşumların yapısı ve bunların biyolojiyi ilgilendiren gen araştırmalarıyla ilişkilendirilmesinin olası sonuçları üzerine düşüncelerimi özetleyeyim.

Modern ulus olgusunda iki temel yaklaşım var. Fransız modeli yapıya sonradan katılabilir bir modelken, Alman modeli ise 2000 yılına kadar ‘kan’ zeminine dayanıyordu. Bu durum reforme edilerek doğum yeri ilkesini de içerecek şekilde değiştirildi (Bundesministerium des Innern und für Heimat, n.d.). Bu ülkelerin şimdiki halleri ve politikaları ayrı bir konu. Konumuz bağlamında ulus olgusunun modern bir proje olduğu, burjuva sınıfı ve şehir hayatıyla bağları iyi bilindiğinden bir kişiyi gen testi ile ulus aidiyetini tespit edemeyeceğine ikna etmek çok da zor değil. Sorun daha çok Etnisite kavramı üzerinden karmaşık hale geliyor.

Ulus bağlamında ortak anlatılara, ortak geçmiş mitlerine inanmak yaratılan ve bir proje kapsamında ele alınan birleştirici unsurlar oluyor çoğunlukla. Etnisite temelinde ise bu

inanişların daha karmaşık daha kültüre işlemiş halini görebiliyoruz. Ama bu durum onları uluslardan daha homojen genetik yapılar haline getirmiyor.

Elbette ki, teorik olarak var olan bir insan gurubunun, örneğin aynı dili konuşan bir topluluğun genetik haritası çıkarılabilir. Bu yapıldığında bir resim çekilmiş olur. Yani o toplumu oluşturan halihazırda verili olan genetik dağılım/ şekillenmenin tespiti yapılmış olur.

Bu verilerin nasıl kullanılacağı ise başka bir konudur. Uzmanlık alanlarına göre bu uygulamalar mutlaka ki farklılıklar gösterecektir. Konumuz açısından problemli olan, önem ve dikkat gerektiren ve eleştirilmesi gereken durum ise bu tespit edilen resmin bileşenlerinin tamamen biyoloji dışı kategoriler olan etnisite ve ulus isimleriyle ilişkilendirilerek sunulması/ pazarlanmasıdır. Bu uygulamanın temelde pazarlama temelli iki sebebinin olduğunu düşünüyorum. İlki ilgili makalelerin başlıklarına ulus ya da etnisite adlarının konulmasının ilgi çekeceğinin düşünülmesi ve ikincisi ise biyolojik örneklerle yapılan testlerin bu tür referanslarla daha çok satılması, yani daha çok para kazandırmasıdır. O yüzden öyle görülüyor ki, biyolojiyle, özünde siyasal, iktisadi, konjektürel, kültürel ve tarihi oluşumlar olan etnisiteler ve modern ulusal oluşumların arasına kalın ve net çizgilerin çekilmesi hala başarısız bir görev olarak önümüzde duruyor.

Öncelikle bu gen testleri neyi anlatıyor, kısaca buna bir bakalım. Ben kişisel olarak genetik test yaptırtmadım ve anlamlı bir sebep olmadığı sürece de yaptırtmayı düşünmüyorum. Bu testler temelde biri sağlık konusunda riskler ve avantajlar ve ikincisi soy raporu olmak üzere iki ana rapor veriyorlar. Ebetteki bu raporların da güvenilirliği söz konusu testleri uygulayan firmaların veri tabanlarının kapsamına sıkıca bağlı.

Soy raporu denilen şey, anne ve babanın biyolojik atalarının göç yollarının mevcut veri tabanıyla karşılaştırılarak sunulmasıdır. Meta bir analizde görüleceği gibi farklı görünen insan gruplarının kendi içindeki genetik çeşitlilik, gruplar arasındaki farklılıktan çok daha büyüktür (Barbujani et. Al, 2013, S. 155,156) ve bu durum fiziksel görünüm farklılıklarının yüzeysel olduğunun en güçlü kanıtıdır. İnsan popülasyonları birbirine oldukça karışmış ve benzer yapıdadır. Genetik düzeyde incelediğimizde fiziksel farklılıkların dikkate değer genetik karşılıklarının olmadığını görürüz. (Jablonski, N. G., & Chaplin, G., 2010, S. 195-197) Bu alandaki mevcut objektif veriler insan türünü kendi içinde ayırmaktan çok benzerliğini vurgulamakta ve

ırk varsayımını çürütmektedir. American Association of Biological Anthropologists¹⁰ Internet sayfasında bu ve benzeri vurguları bulabilirsiniz: "The concept of race is a social construct, not a biological one. There is no biological basis for race."¹¹ Ve gene aynı derneğin bir yayınından alıntı: "Humans are not divided biologically into distinct continental types or racial genetic clusters."¹²» (Fuentes et al., 2019, S. 400)

Evet, gerçekler bu kadar belirgin ve en önemli bilim otoriteleri tarafından bu alıntılardaki görüş temsil edilirken, neden bu kadar kaba bir yanıla müsamaha gösterildiğinin sebepleri üzerine düşüncelerimi aktaracağım. Ne de olsa konunun basitçe bilgisizlikten kaynaklandığını iddia etmek durumu hafife almak ve biraz da küstahlık olur.

Hüküm süren bu 'belirsizlik' ve belli genetik varyasyonların bilim dışı olarak belli etnik guruplarla özdeşleştirilmesi ister istemez aynı dilsel ya da ulusal toplumlara ait bireyler arasında 'asıl/ esas' gurup üyeleri ve 'sahteleri' tartışmasını getirmektedir. Uzun süre yaşadığım ve hala gelişmelerini yakından takip ettiğim bir ülke olduğu için Türkiye örneğinde, Türkçe sosyal medyada ve oldukça eğitilmiş insanların yorumlarında 'asıl' Türkler ve 'çakma' Türkler iddialarını çokça duyuyorum. Gene aynı dili kuşaklar boyunca ana dil olarak konuştuğu halde örneğin bazı Kürt guruplarının Kürt sayılmamaları tartışmalarına da sıkça rastlıyorum.

Öncelikle aidiyet konularının oldukça kompleks bir yapıya sahip olduğunu belirtmek gerekiyor. Olgu mahiyeti itibariyle nesnelleştirilmeye ve kesin sınırları olan kategoriler halinde bir sınıflandırmaya pek de izin vermiyor. Somutlaştırmak gerekirse, örneğin bugünün kozmopolit bir metropolü olan İstanbul'da anadili artık Türkçe olduğu halde kiliseye cemaatine üyeliği üzerinden Ermeni olduğu bilinciyle yaşayan birisi Ermenice'yi artık konuşamıyor, ya da hiç öğrenmemiş bile olsa elbette ki Ermeni'dir. Benzer bir şekilde aynı şehirde politik gelişmelerin etkisiyle anne babasının artık sahiplenmediği nene ve dedesinin Kürt kimliğini tekrar sahiplenilen torunlara rastlanmaktadır ve bunlar kendilerini ebeveynlerinin tersine Türk kimliğine mesafeli durmaktadırlar. Bunlardan bazıları artık evde konuşulmayan Kürt diline sahip çıkıp onu öğrenmekte ve geliştirmektedirler. Ve bu durumlarda elbette ki onlar etnik aidiyetlerini bir biçimde kendileri belirlemektedirler.

¹⁰ Amerikan Biyolojik Antropologlar Derneği (AABA)

¹¹ Irk kavramı biyolojik değil, toplumsal bir inşadır. Irka ilişkin biyolojik bir temel yoktur.

¹² İnsanlar biyolojik bakımdan ayrı kıtasal tipler veya ırksal genetik kümeler halinde bölünmüş değildir.

Halbuki biyolojik yaklaşımlar, etnisitenin genlerle aktarıldığı algısı üzerinden gen testi yaptıran bir bireye örneğin ne dil ne kültür ve din üzerinden hiçbir bağı olmadığı bir guruba aidiyeti olduğu yanlışlığını yaratmaktadır. Bu kişinin içinde doğup yaşadığı topluma yabancılaşıp hayali bir dünyaya ve arayışlara dalması ne kadar sağlıklı diye sormak gerekiyor. Elbette isteyen istediğini yapsın! Elbette herhangi bir kültüre, dile sempati duymak meşrudur. Ama bunun için sözde bilimsel bir gerekçelendirmeye gerek var mı acaba? Bence yok! Mesela bu tarz insanlar genetik testlerden medet umacaklarına, test sonuçlarından etnik aidiyet keşfederek birden asıl kimliklerini yaşayacaklarına inanmak yerine biraz zaman ve emek harcayarak istedikleri dili ve kültürü edinerek daha gerçekçi bir iş yapmış olurlar. Burada Suavi Aydın'ın Türk Arkeolojisinin milliyetçilikle sınanmasını konu aldığı 'Toprak Altından Kimlik Devşirmek' başlıklı makalesinden (Aydın, 2010) esinle bu konuyu Gen Laboratuvarından Kimlik Devşirmek olarak tanımlayabiliriz.

2.2. Dil Değişimi Dinamiklerinin Somutlaştırılması

Eski dönemleri düşünelim. Genelde bir halk üzerinde bir yönetici tabaka hâkim olur. Hanedan ailelerinin egemen oldukları halklardan başka bir dilsel ve kültürel alandan gelmeleri çokça rastlanan bir durumdur. Böylece bu egemen tabaka aşağıya doğru kendi dilini ve dinini yayar. Ya da tersi olur ve bu yönetici tabakalar hâkimi olduğu halkın dilini benimser. Her iki durumda da bir şeyler bir şeylere dönüşür.

Düşünmeye devam edelim.

Bir topluluk topluca göç ederse yerleştiği bölgede, örneğin korunaklı dağlarda dilini ve kültürünü koruyabilir. Bölgeye kudretli ve yayılmacı hükümdarlar göz dikerse artık dil, inanç ve kültürel yapının korunması zorlaşır ve bazen de imkânsızlaşır.

Düşünce deneyini daha da somutlaştırarak devam ettirelim.

Bir kadın evlilik yoluyla başka bir dili konuşan bir aileye gelin giderse, ya da bir erkek kişisel bir çelişki sonucu köyünü terk edip başka bir dili konuşan bir köye yerleşirse, yerleşen bu ilk kuşaktan sonra gelen çocukların çoğunluk gurubuna kültürel/ dilsel olarak asimile olması beklenir. Söz konusu olan bir ailenin bütün bireyleriyle aynı koşullarda göç ederek başka bir yerleşim birimine yerleşmesiye, bir süre, örneğin birkaç kuşak iki dillilik ve sonrasında egemen dile geçiş beklenir. Bütün bunlar rutin olaylardır ve dinamik bir biçimde tarih boyunca olagelmışlerdir. Savaş esirliği, kölelik, zorunlu iskân ve göçertme uygulamaları ve asimilasyon politikaları da düşünüldüğünde bu dinamik karışımın çok özel izole bölgelerin durumları

dönemsel olarak istisna teşkil etmekle beraber genel bir kaide olarak kabul edilmesi gerekir. Örneğin kaynaklara göre Atina benzeri Yunan şehir devletlerinde ve Roma gibi merkezi imparatorluklara ait şehirlerde köle nüfusunun yüzde yirminin üzerinde, çoğunlukla üçte bir oranına ve bazen de yüzde elli ye kadar ulaştığını biliyoruz. Antik kaynaklardan olan Hyperides'in verdiği 150.000 köle ve Athenaeus'un 400.000 köle rakamlarını gerçekçi bulmayan Vujčić abartılı sayılar konusunda uyarıyor ve kapsamlı analizinde "After a century and half of hard work by many scholars, we are not much closer to truth, apart from weeding out ludicrously high suggestions."¹³ (Vujčić, 2021, S. 110) sözleriyle durumu özetliyor ve sonra klasik dönem Atina'sı için "Slaves made up roughly 15 to 30 percent of the total population."¹⁴ (Vujčić, 2021, S. 111) yüzde 15 – 30 arasını veriyor.

Bilindiği gibi Roma askeri birlikleri olan ve Auxilia'larda (Yardımcı birlikler) 25 yıl hizmet eden imparatorluğa bağlı geniş topraklara dağılmış provinzlerden gelen askerlere verilen diploma ile bu askerlere vatandaşlık, evlenme ve yerleşme hakkı veriliyordu. (Mann & Roxan, 1988, S. 341-344). Bu uygulama İmparator Augustus döneminden itibaren, özellikle Claudius devrinden itibaren askeri diplomalarla belgelenir. Tabi bu diplomaları alabilmek için "honesta missio" (onurlu terhis) denilen bir sadakat ve performans göstermiş olmak ve hayatta kalmak gerekir. Auxilia'ların aksine Roma Lejyonları sadece Roma vatandaşlarına açıktı. 212/213 yılında Constitutio Antoniniana (Caracalla Fermanı) diye bilinen geniş kapsamlı bir vatandaşlık reformu uygulandı ve hemen bütün özgür imparatorluk sakinlerine Roma vatandaşlığı verildi. (oxfordre.com)

Sadece bu veriler bile binlerce yıl öncesinde bu denli karma ve heterojen olan toplumların bugünlere dil ve biyolojik hatların ele avuca gelmez bir çaprazlanmalar içerisinde evrildiğini anlamamıza yeter... Hem biyolojik anlamda bedenin ve hem de dil gibi kültürel yapıların evrimleşmelerini tasvir edebilmek için ağaç dallarının görece düzenli gelişimi yerine çalı karmaşasında bir etkileşime sahip bir gelişimi tasavvur etmek daha gerçekçi olacaktır.

2.3. Bir Analoji: Hardware ve Software

Ve konuyla ilgili yardımcı olacağını düşündüğüm diğer bir analogi ise kaba bir benzetme yapmak gerekirse Etnik ve Ulusal oluşumların Hardware ile değil dinamik bir Software ilgili olduğunu

¹³ Pek çok bilim insanının yüz elli yıllık çabasına karşın, gerçeğe pek yaklaşmadık; yalnızca abartılı ölçüde yüksek önerileri ele miş olduk

¹⁴ Köleler, toplam nüfusun kabaca yüzde 15 ila 30'unu teşkil ediyordu.

tasavvur etmektir. Kaldı ki bu Hardware ile ilgili konuların da ırkçı tezlerin iddia ettiği gibi esas önemdeki yapılarla ilgili olmayıp antropomorfik şekillenmelerle ilgili olduğunu konuyla ilgili biyologların ve fiziksel antropologların bilimsel yayınlarından biliyoruz. Varyasyonlar boy, ten rengi, saç rengi, göz rengi ve biçimi ve kafatasının biçimi gibi farklılıklardır. Bu varyasyonların bilişsel ve kültürel yapıyı belirlemediği, başka toplumlarda ve çevre koşullarında büyüyen çocukların sağladıkları uyumların gözlemlenmesiyle kolaylıkla tespit edilebilmektedir. "We have shown in a population-based sample at least an order of magnitude larger than any previous study that the IQs of adopted-away individuals are higher than those of their matched full-siblings reared in their home environment."¹⁵ (Kendler et al., 2015, S. 4615) Ve elbette bir daha belirtmek gerekir ki, kültür yaratan bir varlık olarak insanın belirleyeni bilişsel nitelikleridir.

Bütün bunlara rağmen bu konularda tam bir netleşme, fikir ve uygulama birliğine ulaşamıyoruz. Ve bunun yansımalarını bilim de dahil tüm mecralarında buluyoruz.

2.4. Paradoksal Etki

Ve gene bütün bunlara rağmen Türkiye gibi ırkçılığın maalesef hala ciddi bir tabanının olduğu bir ülkede gen testlerinin paradoksal bir şekilde olumlu etkilerinin olduğu vakalara da rastlıyoruz. Bu ilginç durumu açıklamak gerekiyor.

Bilindiği gibi Müslümanların ayrıcalıklı olduğu dini cemaatler temelinde örgütlenmiş olan Osmanlı İmparatorluğunun 20. Yüzyıl başında tasfiye olmasından sonra yerini alan otoriter Kemalist yönetim, bir önceki yüzyılda Osmanlı içerisinde başlayan ulusalcı eğilimi güçlendirerek devraldı. 30'lu yıllardan itibaren ise Türkçülük söylemleri ırkçılık tonunu giderek koyulaştırdı. Türkiye'deki resmi politikaların altyapısını oluşturan temel ve yazılı olmayan konseptte Barış Ünlü 'Türklük Sözleşmesi' adını vermiştir. (Ünlü, 2014, S. 49) Milli Şef Mustafa Kemal Atatürk Avrupalılara Türklerin 'aşağı sarı ırka değil de üstün beyaz Ari ırka ait olduğunu ispatlama telaşına düştü. İş Avrupa'da öğrenim görmüş olan Afet İnan öncülüğünde kafatası ölçümleri yaparak Türklüğün biyolojik kriterlerinin rakamlara vurulmasına kadar varındı... (Aydın, 2010, S. 137) Öte yandan ülkedeki biyolojik olarak uzak Asya kökenli popülasyon gerçekçi olarak yüzde 10 civarında olduğu olduğu halde ve biraz da bu yüzden diğer etnik grupların sistemli

¹⁵ Popülasyon tabanlı ve daha önceki çalışmalardan en az on kat daha büyük bir örneklem kullanarak gösterdik ki, evlat edinilen bireylerin zekâ düzeyleri, aynı ebeveynlerden doğup kendi ailelerinde büyüyen tam kardeşlerinden daha yüksektir.

asimilasyon, zorunlu iskân ve sürgün politikalarıyla Türkleştirilmesi politikası izlendi. „we calculated the Central Asian contribution to the modern-day TR (Türk) population as ~9% based on ADMIXTURE results¹⁶“ (Kars et al., 2021). İşte bu politikaların başarısının bir sonucu olarak ve biraz da o sebeple çok kısa süre öncesine kadar Türkçe dışında başka bir ana dili olan ve başka bir etnik aidiyete sahip olan pek çok insan Türkçülüğe devşirildi ve bunlardan bazıları Türkçülük ideolojisinin fanatik savunucuları haline geldiler.

İşte gen testleri sonuç raporlarında etnisite ve ulus adlarının oranlar verilerek kullanılması Türkçülük iddiası olan bu ırkçıları hayal kırıklığına uğratacak veriler sunmaya başlayınca işler karıştı... Ve bazıları bu gerekçelerle esasında yanlış olan bu konsepti kullanarak ırkçılığa karşı bir mücadeleye girişmiş durumda. Yani bu ırkçılık karşıtları diyorlar ki, ‘Bak işte DNA sonuçların ortada. Sen Türk değilsin! Sürdüğün dava anlamsız...’ Gerçekten de bu gelişmeler trajikomik sonuçlar vermeye başladı bile. Sosyal medyada militan bir şekilde Türkçü- İrkçi yayınlar yapan Tarihçi Dr. Eren Karakoç’un kendi gen testi sonuçlarını yeterince ‘Türk’ bulmadığı için başkasına ait test sonuçlarını kendisininmiş gibi anlattığı bir videosu ortaya çıktı. Daha sonra yaptığı sahtekarlık deşifre edilince, duygusal ifadelerle özür dilediği bir videosu da vardı. O videoları bulamadığım için, bulabildiğim bu skandalı konu alan başka bir videoyu referans olarak veriyorum (Gündoğdu, 2024).

İşte bu tür durumlarda konsept tamamen yanlış olduğu halde Türkiye’nin kendine özgü koşulları gereği bu testlerin ırkçılığa karşı olumlu işlev gördüğüne tanık oluyoruz. İşte karmaşık hayatın çözmemiz için önümüze çıkardığı bir konu daha.

2.5. Kafa Karışıklığını Besleyen Sistemsel Altyapı

Burada şunu da belirtmek gerekir. Türk eğitim müfredatı ırkların varlığını öğretir. Ulusal gurur, milli kahramanlıklar üzerinden moral değerler kurulur. Gerek Atatürk’ün gençliğe hitabesinde gerek okullarda 2013 yılına kadar öğrencilere günlük olarak tekrarlatılan antta ve gerekse ulusal marşın sözlerinde ırkçılık ve şovenizm beslenir. Son dönemlerde bu işlevi ulusal kanallarda yayınlanan Türk İslam kahramanlıkları üzerine yapılan ‘tarihi’ diziler ve tartışma programları üstlenmiştir.

Halbuki günümüzde, çoklu aidiyetler döneminde yaşadığımız bu çağda bir kişinin kendisini birkaç kimlikle tanımlaması oldukça normal. Burada öncelikli aidiyet dile ait bir kültür dairesi

¹⁶ ADMIXTURE yöntemiyle yaptığımız analizlerde, modern Türkiye (TR) nüfusunun genetik mirasında Orta Asya kökenli bileşenin yaklaşık %9 oranında olduğunu saptadık.

olabileceği gibi başka bir şey de olabiliyor. Ve internet erişimiyle dünyaya açılımım olduğu bu çağda evrensel ve barışçıl değerlere açık özgürlükçü insanlarla, ırkçı, dinci ya da bu ikisinin karışımı 'resmi' ideolojilere angaje olan fanatik ve dar görüşlü kesimler arasındaki makas giderek açılmakta ve gerilimin büyüdüğü gözlenmektedir. Ayrıca bu fanatik kesimler içerisinde de kafalar oldukça karışık hale gelmiştir.

Bu kadar kompleks bir etkileşimin olduğu bir konuda fiziksel antropologların ortak görüşü 19. Yüzyılda gene o zamanın bilim dünyası tarafından temelleri atılan ırkçı varsayımların aksine alt türler olarak insan ırklarının olmadığı şeklinde olmasına rağmen, pek çok değişik alandan pek çok akademisyenin gizli ya da açıkça ırkçı tezleri savunmalarına rastlıyoruz. Bu durum da bilim iletişimde konumuz olan ulus ve biyoloji konularının kesin bir biçimde ayırlamamasına ve tekrar tekrar rastladığımız yanıltıcı makale başlıklarının varlığına sebep oluyor.

Fiziksel antropologların ortak kabulünün ırkları reddettiğini söyledik, ama popüler bilim yayınları alanında böyle bir ortak ve kesin bir kabulden ve buna uygun bir terminoloji kullanımından söz etmek zor. Uluslararası üne kavuşan tarihçi Yuval Noah Harari Sapiens isimli kitabının Bilişsel Devrim adını verdiği bölümünde konu üzerine olan tartışmayı özetleyip, getirebileceği 'sakıncalara' da vurgu yaparak, büyük olasılıkla Sapiens'in diğer Homo türlerinin yerine geçmesi yerine onlarla karıştığını belirtiyor ve bu şekilde ister istemez 'ırk' tezine yakınlaşıyor. Bu tez Neanderthal karışımlarından dolayı Avrupa ve Denisova ve hatta Erectus karışımından dolayı ise bazı Asya ırklarının farklılaştığını iddia ediyor (Harari, 2023, S. 25-30). Harari'nin belli bir felsefi perspektifle makul olarak tartıştığı ve ucunu açık bıraktığı bu tartışma bakın milyonlarca izleyicisi olan ulusal Türk televizyonlarında nasıl tartışılıyor. Türk televizyonlarının popüler konuğu ve uluslararası kariyer sahibi Jeolog Celal Şengör Afrikalı kadınların daha kolay doğum yapmalarını sağlayan pelvis yapılarını ırkların varlığına ispat olarak görüyor. (Habertürk TV., 2023) Ve daha pek çok örnek bulabiliriz. Bunlar alanlarında saygın bilim insanlarıdır. Ama basit bir gerçeği ıskalıyorlar. İnsan unsurunu onun bilişsel yapısı belirler. Ama bu konuda da girişimler var. ırklara göre zekâ oldukça popüler bir konu... Ama neyse ki gene Türkiye'de genetik biliminin doğru bilim iletişimi konusunda örneğin Biyolog Dr. Ergi Deniz Özsoy'un katıldığı Ulusal kanallar olmasa da, Evrim Ağacı gibi YouTube kanalları var. (Özsoy, Evrim Ağacı, 30.08.2020)

Bu alanda daha detaylı bir okuma için genelde Out of Africa teorisine ve özelde örneğin, Out of Africa I: the first hominin colonization of Eurasia¹⁷ Fleagle et. al. (2010) kitabına bakılabilir. Ayrıca kimlik kategorilerinin yanıltıcı doğaları üzerine, onların ontolojik varlıklarını sorgulayan pek çok çalışma bulunabilir. Bunlardan birisi 'Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism'¹⁸ isimli çalışmadır (Anderson, 2006).

2.6. Öz Deneyimleme Üzerinden Empati

Biz ne kadar ideal bilimsel dünyamızda yukarıda sözünü ettiğim şekilsel farklılıkların insan tanımlamasında önemsiz olduğunu bilsek de genel insan algısı öyle değil. Peki bu durum neden böyle? Kendi düşünce dünyamın evrimine baktığımda daha kapsayıcı bir kavrayışa ulaşabiliyorum. Ben uzun yıllar önce ilk kez bir tez olarak Kürtlerin biyolojik atalarından olan Hurri topluluklarının konuştukları dillerin şu anda yaşayan Kürt dillerinden başka bir dil ailesine mensup olabileceği tezini okuduğumda bir sarsıntı yaşamıştım. Bu tezde doğudan gelen ve aryani bir dil konuşan Mitannilerin Hurri toplulukları üzerinde egemen olmaları ve zamanla bu kabilelere kendi aryani dillerini benimsettikleri ve bugünkü Kürt dillerininse bu etkileşimden sonra hind irani diller olarak evrimleştiği savunuluyordu. Hurri Urartu dilleriyle ilgili aktüel bir çalışma için bkz. (Young, 2024). O zamanki hayal dünyamda bu durumların gerçekçi bir kavrayışı yerine oldukça mekanik bir algısı vardı. Evrimi kabul etmekle birlikte onun gerçekte nasıl bir şey olduğuna dair derinlemesine bir anlayışım da yoktu. Daha doğrusu bu konularda doğru dürüst bir araştırmam, bilgi birikimim ve kafa yormuşluğum da yoktu. Elbette o zamanlar Kürt dilinin ve kimliğinin oluşumuna dair bu süreçlerin istisna olmadığını benzer süreçlerin diğer dil ve etnik kimlikler için de az ya da çok geçerli olduğunu da bilmiyordum. Oysaki çocuk yaşta bir Pontus göçmeni olan ve hayatta kalmak için yurdunu terk edip 20. Yüzyıl başlarında Dersim dağlarındaki silahlı aşiretlerde koruma bulan bir kafilenin içinde Dersime sığınan bir babaannenin anlattığı masallarla büyümüştüm.

Gene geçmişimi ve zihinsel olgunlaşma sürecimi düşündüğümde siyahi Amerikalıların ya da antropomorfik özellikleriyle Kuzey Avrupa kökenli olmayıp Asya, Kuzey Afrika ya da Amerikan yerlilerinden oldukları açıkça belli olan insanların kendilerinin bulundukları mesela ABD toplumuna duygusal aidiyetlerini anlayamadığımı da görüyorum. Evet bütün bunlar açıkça doğru olmayan bir etnisite, etnogeneze (etnik oluşum) ve ulus anlayışından kaynaklanıyordu.

¹⁷ Afrika'dan Çıkış I: İnsansıların Avrasya'ya İlk Yayılışı

¹⁸ Türkçe yayınlanmış: Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Metis

Ama sorun bu kadar basit mi? Hiç sanmıyorum. Çünkü madalyonun diğer ucunda başka bir olgu var.

Ama o konuya geçmeden önce benim de dahil olduğum o yanlış kavrayışın dini anlatının da katkısıyla oluşan bir varsayımla ilgisine vurgu yapmak istiyorum. Burada gene konunun karmaşık yapısı karşımıza çıkıyor. Çünkü Müslümanların kutsal kitabı Kuran'ın Hacurat süresi 13. ayeti bu yanılgılı kavrayışın duruma ve yoruma göre kaynağı ya da ifadesi olarak görülebilir. Ama bu ayet aynı zamanda insan hakları, sosyal adalet ve hukuk önünde eşitlik gibi konularda referans olarak da kullanıyor. Ayete bakalım:

Arapça Orijinal: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (Kuranmeali.net)

Meal: "Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır." (Kuranmeali.net)

Konumuzla ilgili olan kısım şu 'birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık' Bu ne demek? Yani farklı kavimlerin sebebi esasta olan bir hiyerarşiye dayanmıyor. Bunlar esasta eşit. Farklılık ve üstünlük takvaya, yani bireysel çabaya, iyi niyete ve samimi adanmışlığa dayanıyor. Buraya kadar olumlu. Fakat bu ayet aynı zamanda kavimlerin bir nevi ayrı ayrı tarlalarda yetişen ve kökenleri itibarıyla alakasız saf birimler olduğu biçiminde de yorumlanabilir, ki konumuz bağlamında tam da böyle bir algının söz konusu olduğunu görüyoruz. Fakat bir Arap dili uzmanı çıkıp şöyle bir açıklama yaparsa ona da bir şey diyemem. Ayette iki ayrı temel fiil geçmektedir. 'Şüphesiz biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık' derken خَلَقْنَاكُمْ (halaknaakum) = "sizi yarattık" (fiziksel yaratılış) ve 'Birbirinizi tanıyasınız diye sizi kavimler ve kabileler kıldık' derken (böyle de çevriliyor) ise جَعَلْنَاكُمْ (ja'alnaakum) = "sizi kıldık/yaptık" (düzenleme, organize etme) kullanılmıştır. Yani bu anlatım pekâlâ kavimlerin, etnik gurupların var olan yapıların yeniden organize edilmesi şeklinde de yorumlanabilir ve bu yorum bilimsel açıklamaya denk düşmese de onunla uzlaşmaz bir tezatlık teşkil etmez. (corpus.quran.com)

2.7. Psiko- Sosyal Durumlar

Kendi yaşamımda da epeyce tanıdığı olduğum, üstün olana özenme güdüsüyle hareket etmenin insanı düşürdüğü pek çok patolojik durumlar var. Bu 'üstünlüğün' Pazar değeri üstünlüğü

olduğunu belirtmek gerekir. Bu tür özenmelerin sadece ‘gelişkin’ bir kültüre ait olma isteğiyle sınırlı kalmayıp bedensel özelliklerle de oraya ait olma güdüsünü taşıdığına da biliyoruz. Bu alanda ten renginin açıklığı oranında varsayılan değer hiyerarşisinde yükselme şeklinde ortaya çıkması durumuna yaygın olarak rastlıyoruz.

Bu konuda iki örneği kendi tanıklığımdan vereyim. İlki Almanya’da anaokuluna giden göçmen kökenli bir kız çocuğu ile annesinin diyaloguuydu. Çocuk soruyor: ‘Anne biz böyle Almanya’da uzun süre kalırsak sarışın olur muyuz?’ Annenin kendi kulaklarımla duyduğum cevabı ise şöyleydi: ‘Kızım biz o kadar da koyu tenli değiliz!’ Evet, burada annenin amacı belli. Kızını teselli ediyor ve ten rengi hiyerarşisinde çok da fena bir durumda olmadıklarını söylüyordu. Bu şekilde küçük kızın zihninde kim bilir okul öncesi yuvada neler yaşadı ki, zaten yer edinmiş olan bu sarışın mavi gözlü olmayı en üste yerleştiren hiyerarşi, bir kez daha kendisi için en güçlü otoritelerden birisi olan annesi tarafından onaylanıyordu. Elbette anne tercih olarak kızını bu hiyerarşinin saçma olduğuna dair bir açıklamayla da teselli edebilirdi. Bunu yapmadı. Neden? Çünkü kendisi de bu hiyerarşiyi içselleştirmiş, onu anlatan öyküye angaje olmuştu da ondan.

İkinci örneğimiz Türkiye’den Almanya’ya üniversite eğitimi için gelmiş genç bir kadınla ilgili. Bu genç kadın yüz hatlarıyla belki o kadar değil ama ten, saç ve göz rengi ve boyunun uzunluğu ile daha çok kuzeylilere benziyordu. Yani sarışın ve mavi gözlüydü. Bu kızın o sıralar Almanya’da geçirdiği süre yeterli olmadığı için Almancası çok da doğal olarak çok iyi değildi ve tabii ki aksanlı konuşuyordu. Aynı derslere girip çıkıyorduk ve samimi olmuştuk. Bir süre sonra şunu fark ettim. Bu arkadaş telefonla çok kolaylıkla halledilebilecek işleri çok daha fazla zaman kaybetmeyi göze alarak randevular ayarlayarak, yani yüz yüze görüşmeyi tercih ederek yapıyordu. Durum oldukça dikkat çekiciydi. Sonunda sebebini sordum. Verdiği yanıt çok da tatmin edici değildi. Evet, yüz yüze görüşmelerde yanlış anlaşılmalara daha az olurdu. Bu doğru. Ancak kendisinin Almancası çok da büyük yanlış anlaşılmalara yol açacak kadar kötü değildi ve Almanlar yabancıların mükemmel olmayan Almancasına oldukça alıştı. Meselenin özünü anlamam çok uzun sürmedi. Bu arkadaş belki de çok bilinçli olmasa da yüz yüze görüşmelerde işlerinin kolayca yoluna girdiğini fark etmişti. Telefonda devrede olmayan şey onun Almanlara olan fiziksel benzerliği idi ve bu avantaj aksanlı Almancasının getirdiği dezavantajları nötralize edip onu avantajlı duruma getiriyordu.

2.8. Ukrayna Örneği: Saf Irkçılık

Yıllar sonra Ukrayna savaşı dolayısıyla Almanya'ya sığınan Sarışın, mavi gözlü mültecilerin bazı Avrupalı çevrelerce kendilerinden kabul edilerek daha bir ayrıcalıklı biçimde savunulmaları ve hatta bu mültecilere diğer sığınmacılardan farklı olarak bazı yasal avantajların sunulması yukarıda anlattığım arkadaşın durumunun istisna olmayıp, dış görünüşün kurumsal bir ayrıcalık sebebi olabildiğini de ispatlıyor. Bu durum aynı zamanda dış görünüşü itibariyle Almanya'da dikkat çekmeyen göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyonunda hızlandırıcı bir etken oluyor. Bu karşılıklı bir olgu. Bu insanlar hedef toplum tarafından daha kolay kabul edildikleri gibi, dış görünüşlerinin verdiği avantaj dolayısıyla entegrasyon konusunda daha büyük bir motivasyona sahip oluyorlar. Yapılmış bir çalışma var mı bilmiyorum, ama yapılacak karşılaştırmalı bir çalışmada dil öğrenme, iş bulma ve genelde entegrasyon konularında bu dış görünüş avantajlara sahip olanlarla açık olarak yabancı oldukları belli olanlar arasında anlamlı farklar bulunacağına düşünüyorum. Ebetteki dezavantajlarına rağmen hırs yapan inatçı karakterler de her zaman vardır...

2.9. İsim Faktörü, Arayışlar

Bu konuda bir de isim faktörü var. Yukarıda sözünü ettiğim kadın arkadaşın adı da ilk bakışta bir etnisite aidiyeti çağrıştırmayan isimlendendi. Bu tür isimlerin de konumuz bağlamında avantajlar oluşturduğu açık. Hele ki bu isim bir de batılı görünüş ile destekleniyorsa büyük bir 'avantaja' dönüşüyor.

İsim konusuna girmişken Paris'e yaptığım ziyaretlerde, orada yaşayan Türk ve Kürt kökenli göçmen ailelerinin çocuklarına bu türden 'enternasyonal' isimleri verdiklerine tanık oldum. Buradaki düşünce ebetteki dikkat çekici isimlerden kaçınmak suretiyle bu çocukların Fransız toplumuna daha kolay uyum sağlayacaklarının umulması olmalı. Aynı uygulamaya Almanya'da daha az rastlıyoruz. Bunun sebebinin iki toplumun Fransız olmayı ve Alman olmayı farklı biçimlerde kavramalarının rolü olduğunu söylemek gerçekçi olur sanırım. Kâğıt üzerinde yasal düzenlemeler nasıl olursa olsun yerleşik kültür ve geleneğin etkisini görüyoruz burada. Kibirli Fransız kimliği Fransız aidiyetini daha çok dil üzerinden tanımladığı için Frankofon diye bir kavram geliştirilmiş. Bu Fransız sesli olma durumu, yani Fransız diline hâkim olmak Fransız sayılmak için şart ve yeterli görülüyor sanki. Almancada ise Alman olmak öyle İyi Almanca konuşmakla olabilecek bir durum olarak anlaşılmıyor. Almancada Deutschsprachig kullanılıyor. Ama bu gene de Frankofon terimiyle denk değil sanki...

Burada gene yasal tanımlamalardan söz etmediğimi belirtiyim. Bu bağlamda örneğin yasal olarak kötü bir Almancayla gerekli diğer koşulları yerine getiren bir misafir işçi Alman pasaportuna sahip olabilmekte, resmî kurumlar nezlinde Alman olarak kabul edilmekte, ama bu kişi Alman komşuları ve iş arkadaşları tarafından asla Alman olarak kabul edilmemektedir. Ve sorun burada da bitmemekte ve bu kişinin mükemmel Almanca konuşan çocukları ve torunları da çevreleri tarafından Alman olarak kabul edilmemektedirler. İşte bu durumda Fransa benzeri anlayışların olduğu ülkelerde dil aksan sorularını aşmış çocuklar ve torunların Fransız kabul edilme şansları artmaktadır. Tabii en derinlerde bir yerlerde Fransız toplumunda da bu çocukların kabul edilmediği ırkçı bir bariyer vardır. Fransa'nın görece açık olmasında Fransız fenotipinin Almanlar kadar standart sarışın olmamasının rolü olduğu açıktır. Ama elbette bu her derde deva olmamaktadır. Ve bu konularda kesin yargılarda bulunmanın sakıncalarını ve meselenin pek çok boyutunun olduğunu da bilmek gerekir. Bu bağlamda Paris ya da diğer Fransız şehirlerindeki getto ayaklanmalarına bakmak yeterli. Buradaki gençlerin sorunu herhalde dil değil. Yani Frankofone olmanın getirisi de bir yere kadar işte...

Bütün bunlardan entegrasyon başarısının oldukça karmaşık ve verili kültürel yapıları aşan ekonomiyi de kapsayan çeşitli etkilere bağlı olduğunu görüyoruz.

Almanya'da ise bu bariyeri aşmak için dil, kültür, isim ve artı fiziksel benzerlik daha çok gerekmektedir. Bu şekilde İskandinav ve Slav ülkelerinden gelen, dış görünüşleriyle dikkat çekmeyen göçmenler otomatik olarak farklı görünen göçmenlere göre açıkça avantajlı olmaktadır. Bunların göçmenlik, yabancılık ve uyum süreçlerini subjektif olarak algılamaları ve buna bağlı olarak başarıya ve hedeflerine ulaşma motivasyonları da farklı olabilmektedir.

Burada tekrar bir uyarı yaparak konunun avantajlı olup olmamanın ötesinde Alman olma, toplum tarafından Alman kabul edilme kriterleri olduğunu belirtiyim. Çünkü yasal düzenlemeler, kişisel tercihler, şirket politikaları, gelişen trendler ve esen rüzgarların yönüne göre farklılık ve ana guruba dahil olmama, olamama kişiye bir avantaj da sağlayabilir... Yani burada konumuz basitçe sosyal adalet değil.

1.10. Irkçılık ve Psikopatoloji

Uyum sorunlarının getirdiği gerilimin ne türden patolojik sorunlara yol açabileceğinin en uç örneklerinin analizine bir psikiyatr ve düşünür olan Frantz Fanon'un eserlerinde rastlıyoruz. Siyah Deri Beyaz Maske isimli kitabında Fanon Afrikalılar arasındaki ten rengi arasındaki siyahlığın derecelerinin de önemli rol oynadığını ve örneklemeyle biraz açık renkli bir tene

sahip olduğu için kendisinin beyaz olduğunu iddia edenlerden söz etmektedir. Kitap pek çok vaka örnekleri eşliğinde sömürgecilik ve ırkçılığın bir karmasıyla oluşan patolojileri etkili biçimde tartışmaktadır. Yıllar önce okuduğum şu bölüm kişinin kendi tenine patolojik yabancılaşmasının örneği olarak aklımda kaldı. Fanon Etienne'den aktarıyor: 'Siz bir Zenci kız olarak... ' diye söze başlayacak oldum, aman tanrım, kapıldığı öfkeyi görmeliydiniz: 'Ne, ben mi zenciyim? Bir beyaz olduğumu görmüyor musun? Zencilere gelince, nefret ederim Zencilerden. Pis kokarlar çünkü. Pasaklı, miskin herifler. Bana sakın Zencilerden bahsetme bir daha.' (Fanon 2009, S. 51). İnsan ruhunun ezildiği ve insan varoluşunun şekiller üzerinden hiyerarşiye tabi tutulduğu ve bunun da bu işin mağduru olanlara nasıl akıl dışı yollarla benimsetildiği bir tarihten ve onun modern çağdaki yansımalarından söz ediyoruz. Gene Hindistan'da da ten rengine dayalı bir hiyerarşinin toplumun belli kesimlerine nüfuz ettiği biliniyor (Vijaya & Bhullar, 2022). Ve Brezilya'da ve ABD'de ve aslında her yerde... Michael Jackson'ın ten rengini değiştirme çabasıyla böylesi bir hiyerarşinin bu hastalıklı sistemin mağdurlarınca kabullenilmişliğinin bir sembolü olduğunu tespit etmek sanırım abartı olmaz.

3. Bitirirken

İşte bu kadar karmaşık bir yapısı ve tarihi olan bir konunun bilim dünyasına da neredeyse kaçınılmaz bir yansıması oluyor. Bu durumda fiziksel antropolojinin bulgularına göre insan türü alt guruplara ayrılamaz ve antropomorfik/ fenotipsel/ çeşitlilik ulusları ve etnik gurupları belirlemez olduğunu ne kadar belirsek de bırakalım sosyal medya paylaşımlarını ve ticari gen testleri sonuçlarında kullanılan etnik isimlerin uygunsuz kullanımını, prestijli bilim dergilerindeki antik DNA konulu makale başlıklarda bile anakronik ve bilim dışı terimlerin varlığına rastlıyoruz.

Genelde açık görüşlü kişiler birkaç kuşaktan öteye atalarını bilemeyeceklerini ve bu yüzden de şu anda kendilerini ait olarak gördükleri etnik kimlikten başka etnik kimliklere sahip atalara sahip olabileceklerini kabul ederler. Ama nedense bu kişiler konuyu ifade ederken işin karmaşıklığını gösteren bir açıklıkla bunu yapmazlar. Genelde kullandıkları cümleleri örneklerle verirsek Diyarbakırlı bir Kürt 'Belki de aslım Ermeni'dir, ne bileyim!', ya da Baku'lu bir Türk 'Özüm Kürd olabilir!' der. Bu tür cümlelerden çokça duydum. Ama bu cümlelerde dikkat çekici bir ortaklık tespit ediyorum. Bu kişilerin hayal dünyasında hep bir asıl/ orijinal kaynak aidiyet ve onun kaybedilerek dönme, dönüşme durumları var. Oysaki gerçeğin böyle olmadığını ve tarihin bir yerlerinde kendi yarattıkları saf bir dili konuşan bir topluluk olmadığını biliyoruz.

Sorunun kendisinin objektif olarak zaten karmaşık olmasının sebeplerine kısaca baktık. Şimdi de yeterli bilgi olmasına rağmen bu durumu içselleştirmek ve ona uygun tutumlar alarak, söylemler gerçekleştirmenin neden bu kadar zor olduğuna dair görüşümü sunmak istiyorum?

Buradaki sorunun özünün soyutlama kapasitesi ve kişinin kendini özdeşleştirme nesnesi olarak en kolay kavrayabildiği şeyi, yani bedenini seçmesini görüyoruz. Bu bize biraz en kolay somutlaştırmanın en kolay ve ilkel yolu olması dolayısıyla ve hem de pozitivistin elle tutulana ön plana çıkaran kaba materyalist anlayışının da bir yansımasının armağanı bence. 'Ben bedenim!' anlayışının bir ürünü. Ve bedensiz bir insan tasavvuru da mümkün olmadığı için bu da gayet gerçekçi bir yaklaşımış gibi duruyor.

Bilimsel sorumluluk, yalnızca metodolojik titizliği değil, aynı zamanda bulguların kamuya nasıl sunulduğunu ve hangi ideolojik söylemlere hizmet edebileceğini de kapsamalıdır. Genetik arkeoloji çalışmaları, özellikle politik açıdan hassas bölgelerde, iletişim stratejilerini sosyal bilimcilerle ve etik uzmanlarla birlikte tasarlamalıdır.

Bulguların kamuoyuna aktarımında, bilimin nesnelliğini koruyan, bütüncül ve yanlış yorumlamalara karşı mantıklı ve sürdürülebilir bir iletişim stratejisi izlenmelidir. Bunun için, bilim dışı hedef kitlelere yönelik sadeleştirilmiş yardımcı yayınlar hazırlanmalı ve genetik veriler kimlik ya da aidiyet politikalarından net biçimde ayrıştırılmalıdır. Basın çalışmalarında interdisipliner bir iş birliği ile, genetik sonuçlar daha kapsamlı sosyo-tarihî anlatılar içine yerleştirilmeli; ayrıca, medya veya siyasi çevrelerde ortaya çıkabilecek olası yanlış okumalara karşı zamanında ve proaktif düzeltici açıklamalarla kamusal söylemin dengesi korunmalıdır.

Konunun bilinç tartışmaları bağlamında felsefe alanında, Epigenetik bağlamında ve bir de elbette politik bağlamda global egemen sınıfların kirli sömürgeci tarihlerinden de gelen bir refleksle ırkçılığı koşullandırmaları ve onu çıkarları gereği kullanmaları sorunu gibi geniş bir tartışma alanı var. Ancak burada o tartışmalara girmek bu yazının çerçevesini epeyce genişleteceğinden o konuları tartışmayı şimdilik erteleyerek sadece anmakla yetiniyorum.

Kültürel yapıya ait olan dil ve inanç gibi unsurların genlerle gelen kuşaklara aktarılmadığını bilmenin konumuz bağlamında gerekli sağlıklı bir altyapı anlayışı için yeterli olduğunu düşünüyorum. Yukarıda yaptığım hardware software analojisinin, bu her ne kadar kaba bir indirgeme olsa da etnisiteyi biyolojik bir zemine dayandırmakta kaba bir direnç gösteren kişilerin makul olan yönde bir kavrayışa doğru ilerlemesine yardımcı olacağı kanaatindeyim.

Literatür ve Internet Kaynakları

American Association of Physical Anthropologists. (2019). AAPA Statement on Race and Racism. (16. 10. 2025)

Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.

Aydın, S. (2010). Arkeoloji ve Milliyetçilik: Toprak Altından Kimlik Devşirmek. Arkeo Atlas–Yaşayan

<https://www.kuranmeali.net/diyanet-vakfi/hucurat-suresi-13.ayet.htm> (16. 10. 2025)

Barbujani, G., Ghirotto, S., & Tassi, F. (2013). Nine things to remember about human genome diversity. *Tissue Antigens*, 82(3), 155–164.

Bundesministerium des Innern und für Heimat, n.d., Gesetz zur Reform des Staatsangehörigkeitsrechts (15. Juli 1999). BGBl. I, S. 1618–1623.

Fanon, F. (2009). *Siyah Deri Beyaz Maske* (çev. Cahit Koytak). İstanbul: Versus Kitap.

Fleagle, J. G., Shea, J. J., Grine, F. E., Baden, A. L., & Leakey, R. E. (Eds.). (2010). *Out of Africa I: the first hominin colonization of Eurasia*. Springer Science & Business Media.

Fuentes, A., Ackermann, R. R., Athreya, S., Bolnick, D., Lasisi, T., Lee, S.-H., McLean, S.-A., & Nelson, R. (2019). AAPA Statement on Race and Racism. *American Journal of Physical Anthropology*, 169(3), 400–402.

Geary, P. (2002). *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*. Princeton University Press.

Gündoğdu, Enes. (15.07.2024). Eren Karakoç Skandalı: Seküler Milliyetçilik Balonu Nasıl ve Neden Patladı? [Video]. YouTube. (<https://www.youtube.com/watch?v=gyIbsmns0gg>)

Habertürk TV., (13.08.2023). Türk Irkı Var Mı Yok Mu Tartışması... Celal Şengör, Murat Bardakçı ve Erhan Afyoncu anlattı [Video]. YouTube. (<https://www.youtube.com/watch?v=mhTR5wnPQpc>) (16. 10. 2025)

Harari, Y. N. (2023). *Sapiens: Eine kurze Geschichte der Menschheit* (3. Aufl.). Penguin Verlag.

Jablonski, N. G., & Chaplin, G. (2010). Human skin pigmentation as an adaptation to UV radiation. In J. C. Avise & F. J. Ayala (Eds.), *In the Light of Evolution: Volume IV: The Human Condition* (pp. 185–207). National Academies Press.

Kars, M. E., Başak, A. N., Onat, O. E., Bilguvar, K., Choi, J., Itan, Y., ... Özçelik, T. (2021). The genetic structure of the Turkish population reveals high levels of variation and admixture. *Proceedings of the National Academy of Sciences*.

Kendler, K. S., Turkheimer, E., Ohlsson, H., Sundquist, J., & Sundquist, K. (2015). Family environment and the malleability of cognitive ability: A Swedish national home-reared and adopted-away cosibling control study. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(15), 4612–4617.

Kuranmeali.net, (<https://www.kuranmeali.net/elmalili-hamdi-yazir-sadelestirilmis/hucurat-suresi-13.ayet.htm>) (16. 10. 2025)

Mann, J. C., & Roxan, M. M. (1988). Discharge certificates of the Roman army. *Britannia*, 19, 341–347.

oxfordre.com, Oxford Classical Dictionary. (n.d.). Constitutio Antoniniana. Oxford Research Encyclopedia of Classics.: <https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-1794> (26. 10. 2025)

Olalde, I., Carrión, P., Mikić, I., et al. (2023). A genetic history of the Balkans from Roman frontier to Slavic migrations. *Cell*, 186, 5472-5485.

Özsoy, E. D. Evrim Ağacı. (30.08.2020). İnsanlarda Irklar ve Irkçılık | Prof. Dr. Ergi Deniz Özsoy (HÜ) | Zor Sorular. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=3raqD1o9Upl> (16. 10. 2025)

The Quranic Arabic Corpus. (n.d.). Word: جَعَلَ. Quranic Arabic Corpus — Word by Word Grammar, Morphology and Syntax of the Quran. Retrieved October 16, 2025, from <http://corpus.quran.com/> (16. 10. 2025)

Ünlü, B. (2014). Türklük sözleşmesi'nin imzalanışı (1915-1925). *Mülkiye Dergisi*, 38(3), 47-82.

Vijaya, R. M., & Bhullar, N. (2022). Colorism and employment bias in India: An experimental study in stratification economics. *Review of Evolutionary Political Economy*, 3(3), 599–628.

Vujčić, N. (2021). A numbers game: The size of the slave population in Classical Athens. *Journal of Classical Studies Matica Srpska*, 23, 87–112.

Young, M. (2024, December 28). The Hurrian language. *Cracking Lost Scripts*. <https://lostscripts.hypotheses.org/1851> (16. 10. 2025)